

Egyéni erőfeszítéstől a csoportos törekvésig

I. Egyedül prédikálva, végig az új-angliai kisvárosokon

Gyors léptekkel haladva, tekintsünk vissza röviden Miller kezdeti igehirdetési tapasztalatára, amint egyedül elindul küldetése megvalósítására. 1831 második felében Low Hampton-hoz, a saját városához közeli városokban – Dresden, Poultney és Pawlet – tartott előadásokat. Ezek a találkozások valamennyien baptista, kongregációs és methodista gyülekezetekben voltak, és általában sürgető meghívások eredményeként jöttek létre. Üzenetét „zsúfolt helyiségekben” adta elő nyugat Vermontban, észak New Yorkban és Kelet-Kanadában is.¹ Az 1832-es év elejét nagyrészt a hitéről szóló cikkek elkészítésének szentelte a vermonti *Telegraph* részére, melyről később szólunk. Márciusban némi tanulmányozást folytatott egy fiatal lelkésszel, és mind a hitélet, mind a gyakorlati élet területén szilárd bibliai alaphoz ragaszkodott. Növekvő erejének titkáról az egyszerű mondatok árulkodnak, melyeket a Krisztus visszajövetelének sürgetéséért tartott reggeli imaórákon mondott:

„Éppen most jöttem az iskolánkban tartott ma reggeli imaóráról. Imádkoztunk drága Megváltónk második eljöveteleért, amikor „megtisztíttatik a szentély”. Imádkozz velünk testérem. Jobban, és mind jobban meg vagyok győződve, hogy a világ vége közel van. Minden irányból özönlenek a bizonyítékok.”²

Miller különböző helyeken tartott előadásokat, és megfigyelte:

(504) „Sokan hiszik, hogy a számítások helyesek. Néhányan félnek tőle, míg mások nem akarják hinni. De maguk között mindnyájan arról beszélgetnek.”³

Nyáron és ősszel Miller részt vett több ébredési célból tartott „gyűlésen”, melyek gyakoriak voltak azon a területen. Miller örömmel írja 1833 februárjában Hendryx-nek egy levélben, hogy „most nyolc olyan lelkészre számíthatok, akik többé-kevésbé úgy hirdetik ezt a tant, mint én magam”, és több mint száz laikus tagra hivatkozik „testvéreknek nevezem őket, akik magukévá tették nézeteimet”.⁴ Ezt követte a vermonti *Telegraph* cikkeiből összeállított kis könyvecske kiadása. Kapcsolatai kiterjedtek – pl. a hajón való utazása közben találkozott magas állású férfiakkal, miközben hallgatta őket; azután a saját gyülekezetében Low Hampton-ban tartott helyettesítő szolgálat alkalmával. Ezt követően kapta igehirdetői engedélyét a Low

Hamptoni gyülekezettől, és folytatta előadásait a New York és Vermont közeli városokban.⁵

1834-ben Miller igehirdetése lendületesebbé válik, amint teljes időben kezd el prédikálni. Észak felé indul, 28 napos körútján 32 alkalommal beszél, és a második adventről, valamint Krisztus visszajöveteléről tart előadást – Keen-ben (mintegy nyolcvan „gyümölcscsel”), Forks-ban és Keeseville-ben (egy „nagy tömeg” előtt) és Peru faluban. Egy Hendryx-hez írt levélben kirobban, és kedvet érez költészetben és bibliai-próféciai igazságok szövegével rímbe szedve - nem a nyilvánosság számára szánva - kifejezni ennek az időszaknak az áldásait. Bár ez csak egy magánlevél, mégis találóan foglalja össze Miller prófétai hitét ebben az időben. Mint írja, meggyőződése, hogy rövid néhány év „és a mi mindenható Bíránk ünnepélyes törvényszéke előtt” állunk majd. Ez a levél bibliaiszövegekkel van átitatva és pillanatnyilag „tolla csak versben hajlandó írni” barátjának.

Itt van egy rövid kivonat a levélből:

„Amikor meglátjuk, hogy keleten a felhők megjelennek	Ap.csel. 1:9.11.
É a sokáig megvetett Üdvöző jelét hozzák	Jel. 1:7.
(505) Amikor hallani fogjuk a harsonák félelmetes hangját,	Ésai. 27:13.
Mely közepétől a legtávolabbi pontjáig rázza meg földünket,	Zsolt. 18:8.
Amikor a nagy fehér trónról felháborodott harag	Jel. 20:11.
Kilövellő lángjait, és tüze véget vet a világnak	Mal. 4:1.
Akkor minden gonosz, mind az, aki gőgösen kérkedett	Mal. 4:1.
Olyan lesz, mint a pozdorja, mondta a Seregek Ura.	Mal. 4:1.
Amikor királyok, hadvezérek, hatalmas zsarnokok	Jel. 19:18.
Válnak az égi madarak vacsorájává,	Jel. 19:17.
Királyságok, trónok, hatalmak leszakíttatnak	Dán.2.
Mint a pelyva a harag forgószelétől űzve.	Dán. 2:35.
A sárkány pápai fenevad, a fő ellenség	Jel. 19:20.
Elsüllyed a végtelen éjbe, örök jaj.	Jel. 20:10.
A nap korongja fényét sötétbe burkolta,	Ésai. 24:23.
És a vén tántorgó föld a természet sírjában.	Ésai. 24:20.” ⁷

Megtelvén a lap, abbahagyja. De versbe foglalt prófétikus és tanbeli hitvallása az iratait kezelő bizottság jóvoltából fönmaradt.

Egészen 1834. október 1-ig Miller nem vezetett teljes naplót azokról a helyekről, amelyeket meglátogatott, és ahova meghívták prédikálni. Ezután kezd el egy „Fork” (Útelágazás-t), módszeres feljegyzést vezetni egy kis Kézikönyvben, amint már teljes időben kezd el prédikálni. Ez az első kilenc bejegyzés – mint egy bemutató – 1834. október 1-től 16-ig:

„Hely	Idő	Szöveg	Szöveg
Fork,	1834. okt. 1.	Luk. 15:18.	Jel. 8:13.
Keeseville	okt. 5.	Jel. 1:20.	Jób 33:24.
Beekmantown,	okt. 6.	Dán. 8:13.14.	Dán. 10:14.
	okt. 7.	Jel. 20:6.	
Plattsburgh,	okt. 8.	Dán. 8:13.14.	Jel. 20:6.
Keeseville,	okt. 11.	I. Kor. 3:11.	
	okt. 12.	Roma 8:6.7.	Luk. 15:18.
Westport,	okt. 14.	Dán. 8:13.14.	Dán. 10:14.
	okt. 15.16.	Jel. 20:6.” ⁸	

Egy rövid levélkében beszámolt Hendryx-nek a New York állambeli Clinton megyében tartott hat-hetes körútjáról, hozzáfűzi, „36 előadást tartottam Krisztus második eljövételéről, két keresztségi összejövetelen voltam és két elhúzódtott megbeszélésen vettem részt az említett időszakban”.⁹ Ugyanezen levélben említést tesz az elcsüggesztő oldalról is.

(506) „A bizonyíték oly világos, a bizonyágtétel oly erős, hogy az engesztelés előestéjén a dicsőséges nap lezárulása előtt élünk a jelen időben, csodálkozom, hogy a lelkészek és a nép is miért nem ébrednek fel és tisztítják meg lámpásaikat...

„Minden egyes gyülekezetben, ahol e fontos tárgyról előadást tartottam, úgy látszott, hogy sokan, nagyon sokan felébredtek, megdörzsölték a szemüket, és azután ismét álomba merültek.”

„Néhány lelkész megpróbálja meggyőzni híveit, hogy ne hallgassanak engem: de az emberek el fognak jönni minden további előadásra, és még további tömeget hoznak magukkal, míg csak az összejöveteli helyiségeik már be nem tudják fogadni őket. Attól függ testvérem, hogy az Isten benne van-e ebben a dologban.”¹⁰

Egyre növekvő lendülettel lépett Miller az 1835. évbe, egyre tisztábban, mind hívogatóbb hangon hangoztatva az „éjféli kiáltást”. Ébredések követték a már ismert minta szerint, - keresztények éledtek újjá hitükben, tévelygőket hoztak vissza, bűnösök ébredtek fel és tértek meg. Gyorsabban nyíltak az ajtók előtte, mint ahogy be tudott lépni. 19 hívást vagy meghívást sorol fel, melyek várnak rá, és még másokról is beszél, melyeket túl sok lenne felsorolni. Meghívásra egy hetet a New York állambeli Stillwaterben tölt, majd különböző más városokban – ezek közül némelyikbe második előadás-sorozatra tér vissza. Hendryx-nek írt levelében megjegyzi:

„Minden helységben, ahol látogatást tettem, az Úr adott néhány gyümölcsöt. Óh! Hendryx testvér ez csodálatos a mi szemünkben, hogy az Úr egy ilyen öreg „száraz fadarabot” vesz elő, mint én, és megalázza a büszke és kérkedő hitetlent, legyen áldott az Ő neve, mert az által tudja és fogja elvégezni a munkát, aki által akarja, imádkozz értem....hogy alázatos maradhassak, és ne uralkodjon el rajtam az én büszke szívem. Ezen a területen ébrednek a gyülekezetek ezzel a témával kapcsolatban, és a lelkészek lelkési

összejöveteleket hirdetnek annak megvizsgálására. Wescott testvér hittel betöltve hirdeti azt sokaknak, akik a szélben ingadoznak. Most már 4-5 lelkész hallgat engem minden helyen, ahol előadást tartok, és én mondom neked, hogy ez nem kis megmozdulást idéz elő ezen a környéken.”¹¹

Ezután a következő jelentős mondatot fűzi hozzá: „az Öreg Fuller vén ugyanezt a hittételt hirdeti Connecticut államban és azt írja, hogy óriási hatása van”. Nyilván ez az első feljegyzés, amikor egy másik lelkész *hirdeti* Miller nézeteit a próféciaíráról.¹² De ez csak a kezdet. Augusztusban Miller még mindig úton van és prédikál:

(507) „Még most is azzal vagyok elfoglalva, hogy figyelmeztetem a lakosságot, legyenek elkészülve a Mindenható Isten nagy napjára, és igyekszem bizonyítani az írásokból, hogy közel van, sőt az ajtó előtt.”¹³

Majd hosszan felsorolja a városokat, ahol az utóbbi időben előadást tartott. Azzal a hírrel fejezi be levelét, hogy éppen most kapott Stillwater-ből meghívást előadás tartására és ezekkel a sietős szavakkal zárja: „Néhány percen belül indulnom kell. Távol leszek (aug. 28-tól) október 1-ig.” Ebben az időben jött az első segítség a kiadásaihoz – két fél dollár Kanadából.¹⁴

Az 1836-os év az *Előadások* teljes sorozatának kiadásáról nevezetes.¹⁵ Betegség következtében megszakadt idehirdetésének folyamatossága, de mégis folytatta. Az egyik helyen az összejövetei helyiség „nyolc egymást követő napon zsúfolásig megtelt”. Sok lelkész hallgatta meg az előadást – baptisták, metodisták, kongregációsok, presbiteriánusok, univerzálisok.¹⁶ A könyvkiadás most erősödött és az érdeklődés kikristályosodott. A St. Lawrence megyében eltöltött nyolc hét után „82 előadásról” számol be és arról, hogy egy másik körútra készül.¹⁷

Miller az 1837-es évet a Vermont állambeli Shaftsbury-ban a próféciaíráról tartott 16 előadásból álló sorozattal kezdte. A végén egy baptista lelkész, - aki azért jött, hogy Millert összezavarja – „meggyőződött, megszégyenült és megtért”.¹⁸ Mélységes hatása volt ennek a hallgatóságra. Amikor Miller írt Hendryx-nek, részletes beszámolót adott az esetről:

„Utolsó előadásom végén Mattison vén felállt és a legünnepélyesebb és a leghatásosabb módon mondta el az egybegyűlteknél, hogy 'meggyőződött, megszégyenült és megtért'; bevallotta, hogy a szónokról olyan dolgokat írt és mondott, amelyeket most szégyell: 'világ vége emberének' és 'vén képzelgőnek', 'álmodozónak', 'fanatikusnak', stb. nevezte őt. Elmondta, hogy én azzal a szilárd elhatározással jöttem, hogy nem hagyom magam meggyőzni, és most leleplezi magát és a dőreségét, és mindezt a nép előtt akarta elmondani. Ezért teljes figyelemmel és gyanakvó szemekkel őrködött **(508)** és hallgatta az egész előadássorozatot, és most be kell vallania, hogy egyetlen kifogást sem tud emelni az elmondottakkal szemben.”¹⁹

A Vermonti 19 városban tartott összejövetel sorozattal lassan elmúlt az év, és december 31-én fejeződött be a New York állambeli Stillwaterben. A támogatók száma növekedett, nemcsak a laikus egyháztagok, hanem állandóan csatlakoztak hozzá képzett lelkészek is, mint akik hisznek az ezer év előtti adventben. Már maga ez a tény is figyelemre méltó, mert a lelkészek nem nagyon készségesek a váltásra. Volt valami vonzóerő, őszinteség és logika abban, ahogyan Miller felsorakoztatta bizonyítékait és ez képzett elméket állított az oldalára. Ebben az időben történt, hogy Charles Fitch, aki egy Brown Egyetemet végzett presbiteriánus lelkész volt, írt Millernek egy érdeklődő levelet, amelyről később szólunk.

1838 elején Miller megkezdte kilenc napon át tartó második előadássorozatot a New York állambeli Lansingburgh-ben, válaszként E. B. Crandall és baptista gyülekezete sürgető hívására. Nagy, figyelmes hallgatóság gyűlt össze és a hitetlenség erődítménye szemmel láthatóan megrendült. Százan - feladva hitetlen felfogásukat - hinni kezdtek a Bibliában.²⁰ Low Hamptonból visszatérve, számos elfoglaltsága után Miller beszámol Hendryx-nek a Fitch-től kapott jelentőségteljes levélről, aki a híres bostoni Marlboro kápolna lelkésze. Ez volt ismeretségük és barátságuk kezdte, amely utóbb meghitt együttműködéssé érett.

Miller munkája mélyreható és alapos volt. Eredményeként - visszatekintve - 1834-ben az egyik városban, ahol 22 előadást tartott, nyolcvanan tértek meg.²¹ 1835-ben - nagyon tömören számol be róla - „az elmúlt vasárnap háromszor prédikáltam. Nagyon ünnepélyes alkalom volt, Isten volt ott.”²² És 1837-ben arról ír, hogy tíz napot töltött Morich-ban, ahol „naponta két vagy három előadást tartott. Az emberek érdeklődése igen nagy volt. Több mint ötszázan vettek részt az összejövetelen, éjjel és nappal.”²³

(509) Miller *Előadásai*-nak egy példányát adta valaki Josiach Litch metodista lelkész kezébe azzal a kéréssel, hogy mondja el véleményét annak állításairól. A könyv alapvető tételei először olyan ellenszenvesek voltak számára, hogy alig tudta rászanni magát az elolvasására. Úgy gondolta, hogy végigolvassa az egész témát öt perc alatt. De azért, hogy barátjának a kedvében járjon, elolvasta. Azonban Litch az érveket „olyan világosnak, egyszerűnek és amellet oly igeinek találta, hogy lehetetlennek vélte megcáfolni az állításokat, amelyekre Mr. Miller igyekezett alapozni azokat.”²⁴

Nyár közepén Miller azt írja Hendryxnek, hogy ideje több mint háromnegyed részét otthonától távol tölti. Hendryx Pennsylvániába akarta őt hívni, de Miller azt válaszolta:

„Azt mondod nekem, hogy jöjjenek ide és nézzem meg a te zsúfolt helyiségeidet. Nekem nincs szükségem arra, hogy elmenjek, és ilyen házakat lássak, nemcsak zsúfoltakat, hanem túlzsúfoltakat, mert az utóbbi vasárnap Bensonban prédikáltam és az egész ház dugig tele volt, az előszoba is és minden helyiség. Testvérem, én nem találok különös örömet abban. A tömeg ma „hozsannát” kiálthat és holnap „feszítsd meg”-et. Uram, micsoda az Ember?”²⁵

Majd elmondja, hogy „West vén” és „Claffin vén” rossz lelkiület megnyilvánulásával vádolja, és azt tartják, hogy Miller helytelen nézeteket terjeszt az üdvösségről. Itt van Miller egyedülálló megjegyzése:

„Úgy gondolom, ha megtehetnénk, hogy West és Claffyn véneket jól megfőzzük az üldözés tüzeiben, és jól megkeverhetnénk a keresztény tapasztalat vesszőjével, lehűtenénk őket a gyakorlati szívesség katlanjában és mindkettőjüket átsűrhetnénk a Kiválasztott szeretetének rostáján, majd kavarnánk beléjük egy kis keresztény jámborság kovásztát. Azután félreállítanánk őket egy helyre vacsora idejéig, amikor az áldott Üdvözítő megérkezik, egészen használhatók lennének”.²⁶

Sok szókimondó megjegyzése volt. A kritizálás alatti magatartása tárult fel ezekben a tapasztalatokban:

„Végül arra a meggyőződésre jutottam, hogy a Bibliát a magam számára kell olvasni, megpróbálni mindent, ami bennem rejtőzik és megfoszt az előítélettől, megítélni becsülettel, hogy megszabadultam-e önmagamtól, amit prédikálok hiszem-e, hogy igaz, megpróbálni inkább Istennek tetszeni jobban, mint embereknek. **(510)** És azután mindent rábízni az isteni Mesterem kezére és várni az ő döntésére.”²⁷

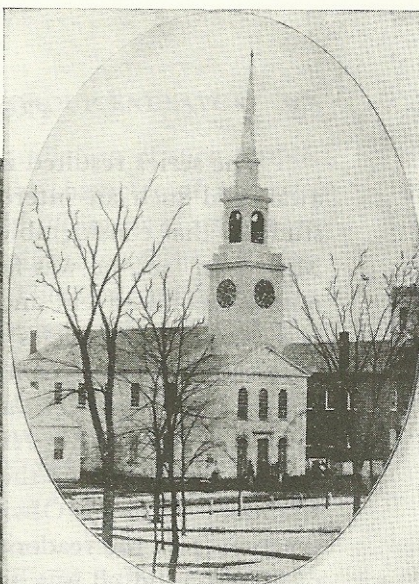
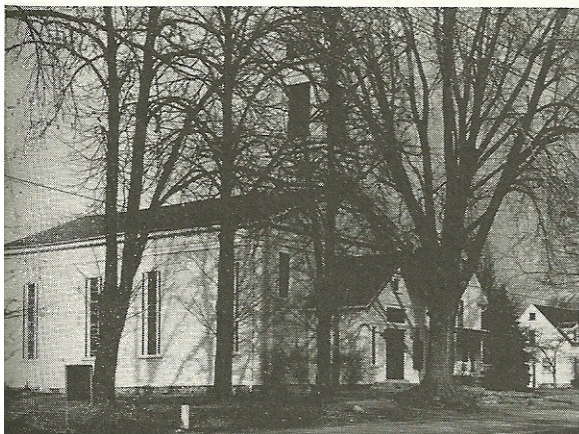
Az 1839-es évben Miller belépett Massachusetts állam területére és előadásokat tartott East Randolph-ban, Lowellben, Grontonban és Lynnben. 1834. július 9. óta Miller nyolcszáz előadást tartott ez év június 10-ig.²⁸ A Massachusetts államba való belépése nagyrészt a Lowell-i idősebb Timothy Cole, a Christian Connection lelkésze által történt, aki első hűséges követője volt ebben az államban. Miller ősszel és télen is visszatért és jó eredménnyel tartott előadásokat Massachusetts államban Exeterben, New Hampshireben és Havervillben. Exeterben, november 12-én találkozott Miller először a bostoni Joshua V. Himes-al, aki a kiváló Chardon Street-i Kápolna (keresztény) lelkésze és meghívta, hogy jöjjön el az ő bostoni gyülekezetébe, amelyre Miller boldogan válaszolt. Boston-i első előadássorozata teljesen új korszakot nyitott meg az adventizmus történelmében – belépést a nagyobb városokba.²⁹ Mély érdeklődést váltott ki Bostonban, mely egy másik sorozat megtartását vont maga után és jó hatással volt a közvéleményre. Ezért Charles Fitch nagy Marlboro Kápolnáját foglalták le erre a sorozatra. És ezzel együtt haladt Miller *Lectures* második (ötezres példány) kiadása is. Miller magányos munkássága véget ért.

II. Miller nézeteinek kiadása új lendületet ad a mozgalomnak

Ebből a beszámolóból kiviláglik, hogy egészen 1834-től az 1844 őszen bekövetkezett nagy csalódásig alig volt szünet Millernek Krisztus közeli eljövételéről való nyilvános hirdetésében, melyet mindig a próféciaák keretében mutatott be. Azonban 1838 év végéig erőfeszítése csak a kis városokra és vidéki körzetekre korlátozódott. E kisebb gyülekezetek lelkeszei elárasztották őt sürgős, gyakran erőszakos meghívásokkal, hogy jöjjön és prédikáljon gyülekezeteiknek a második adventről. Ők nem voltak ilyen előítélettel korábbi üzeneteivel szemben, és újjászületések jártak a nyomában. Megújulások követték, és a lelkek örömdetes összegyűjtését

(511)

Sürgető meghívások érkeztek Millerhez Észak-kelet Amerikából mindegyik egyháztól, hogy menjen prédikálni. Itt látható kettő: (balra) a NEW York-i Penfield Baptista gyülekezet és az Első Congregációs gyülekezet a Massachusetts-i Westfield-ben

Miller bármelyik egyház gyülekezetében prédikált

eredményezte. Miller soha sem választotta külön a próféciaakat a hitelvektől, a lelkieket a gyakorlattól. Jó hírneve volt mind a saját, mind más gyülekezetekben. És míg kezdetben ez a barátságos magatartás különösen a baptista gyülekezetekkel szemben volt igaz, - mert Millert baptista volt – mégis elfogadta a különböző hitű gyülekezetek kéréseit, melyekkel folyamatosan elárasztották.

Nyilvános munkálkodása megkezdése óta csaknem sokkal több meghívást kapott Miller, mint amit el tudott fogadni. Ekkor gondolta, hogy megpróbálja nézeteit nyomtatott formában kiadni, mivel gyakran biztatták erre. Ennek

megfelelően készített egy cikksorozatot, névtelenül elküldte azokat Brandon közreműködésével a hetenként megjelenő Vermonti baptista *Telegraph*-nak. De az újság elutasította a kiadásukat, hacsak nem fedí fel a szerző kilétét. Amikor ezt a tájékoztatást megadta, és amikor a szerkesztő tartalma és hangvétele szerint nem találta a baptista tanításokkal összeegyeztethetetlennek, megkezdte kiadásukat „W. M.” kezdőbetűk alatt, és az első cikk 1832. május 15-én jelent meg.³⁰

(512) A cikksorozat széleskörű vitát indított meg. Olyan érdeklődést ébresztett a lelkészek és más bibliatanulmányozók körében, hogy tekintélyes levelezés indult meg Millerrel. Elárasztották őt érdeklődő kérdéseikkel a második adventről és a próféciaíráról kialakult nézeteivel kapcsolatban. Ez további lépést igényelt. Összegyűjtötték a cikkeket, és 1833-ban egy 64 oldalas traktát formájában kiadták. *A Szentírás bizonyítékai és Krisztus második eljövetelének története kb. időszámításunk 1843. évében, és az Ő ezer évig tartó személyes uralkodása.*³¹ Ezt is ugyanaz a baptista „*Telegraph Hivatala*” adta ki, a vermonti Brandonban. Nyilvánvaló, hogy nem volt kedvezőtlen az olvasók reakciója. És 1835-ben a második kiadás alkalmával újra 1500 példányt adtak ki.

III. Miller három haladó jellegű irodalmi erőfeszítése

Érdekes az első nyolc cikk eredeti kézírata.³² Miller a rá jellemző erős és szabályos kézírással foglalta írásba azokat, és igen kevés szerkesztői jegyet viselnek – csak a főcímek, alkalmanként egy paragrafus jelet – és néha hozzáadott vagy törölt egy szót. Kifejezésmódja egészen elfogadható, és Miller helyesírása, írásjelek használata és nagy kezdőbetűvel való írása aránylag kevés javítást tesz szükségessé. Mind a forma, mind a kifejezésmód egészen elfogadható lenne a legmodernebb kiadók számára is. A „W. M.” kezdőbetűk bármelyik részlet befejezésénél megjelennek. A kezdeti nyolc cikkből álló sorozathoz hozzáadott még egy második nyolcas csoportot, vagyis összesen tizenhatot. Ezek természetesen erőteljesen premillenniumiak voltak.

A 64 oldalas traktátban, négy oldalon a „Bevezetés”-ben szerényen előadja az „Értelmezés szabályait”, amelyeket a próféciaírák megmagyarázásánál alkalmaz. Ezek kb. ugyanazt tartalmazzák, mint az 1818-ban összeállított táblázat. Olyan jelképes személyekkel és szimbólumok jelentésével foglalkoznak, mint pl. a „fenevadak” királyságokra; a „vizek” vagy „folyók” az emberekre és a sokaságra vonatkoznak; **(513)** úgy mint a Dániel 2., 7. és 8. fejezetében lévő próféciaírák szembeszökő hasonlósága; a

két advent sajátos jellege,³³ a jövődölések szó szerinti beteljesedése a történelemben; az Antikrisztus azonossága; és általában a nap-év elv alkalmazása az összes prófétikus időre.³⁴ Ezek összhangban vannak a századok során kialakult legjobb keresztény tudományos elvekkel. Miller úgy fejezi be:

„A már említett szabályok a legfontosabb kulcsok, amelyek által megkíséreltem a Dániel és János jövődöléseit és azt a megadott időpontot megfejteni, amikor várhatjuk beteljesedésüket és az Isten titkának befejezését.”³⁵

„Hasonlóan az angliai „J. A. B.” korábban 1810-ben tett nyilatkozatához – amelyet 1810-ben³⁶ Londonban és Bostonban is kiadott *Keresztény Figyelőben* a 2300 éves időszakot kezdeti magyarázatában 1843-ban határozza meg – Miller is szerényen megjegyzi:

„Ha tévedtem, remélem mások fölfedezik, hogy hol, és elkerülik a veszélyt. Nem akarok senkit megtéveszteni, az a célom, hogy másokat – akik nálam rátermettebbek – arra ösztönözzek, hogy ezt a tárgyat megvizsgálják, tanulmányozzák. Elközelgett az idő, amely megpróbálja ezen a ponton a nézeteimet.”³⁷

Miller őszinte volt, de sohasem meggondolatlan. Kijelentette, ha az idő megpróbálja az időszeitokra vonatkozó egyéni jóslatait, és azok tévesek lesznek, őszintén beismeri azt, amint meg is tette az 1845. augusztus 1-én megjelent *Bocsánatkérés és Védekezés* című művében. Az a lelkület, ami cselekvésre készítette Millert, a bevezetés záró mondatában tett nyilatkozatból is kitűnik:

„Ezt a tárgyat több mint 14 éven keresztül imatárgyává tettem. Gyakran éreztem gyöngeségem, és azt kívántam, bár még jobban érezném. Nem siettem elfogadni elhamarkodott véleményeket, míg csak azok jól meg nem értek és bibliai bizonyítékok alaposan alá nem támasztották őket. Sohasem merészeltem – tudatosan – túllépni a kinyilatkoztatáson, félve attól, hogy túl sokat adhatok magamból.”³⁸

Így indult el Miller első munkája írott formában, hogy segítségül legyen **(514)** a próféciákról vallott nézetei terjesztésében. Ez úttörő munka volt, három évvel később egy nagy, teljes méretű könyv követte, gyakorlatilag csaknem ugyanazon címen: *Krisztus kb. az 1843. évben való második eljövételének bizonyítékai a történelemből és a Szentírásból, egy előadássorozat folyamán*. A Bevezetés jórészt ugyanaz – csak egy résszel kibővítvé. A fejezetek szövegét azonban nagyon kiegészítette, hat helyett most tizenhat fejezet következik, az érvek és a bizonyítékok fő irányvonala azonban ugyanaz maradt. E kötet hatása óriási volt. Fő gondolatvezetése változatlan formában volt az alapja Miller sorozatának vagy előadásának, amit sok írásában és a nagy közönség előtt előszóval csodálatosan adott elő.

És nemcsak Miller számára volt irányadó, hanem hamarosan millerista lelkészek és előadók százai számára is az lett az általános minta.

Ezen előadások kiadására gyakran úgy hivatkoztak, mint ami az egyre növekvő ügy terjedésében egy „új korszak” kezdetét jelzi.³⁹ Valahol csak hátrahagyta Miller személyesen előadott, nyomtatott előadásait, hogy nyomon kövessék, erősítsék és érvényre juttassák szóbeli tanításait, nehogy „homokba írt szavak” legyenek, mint gyakran megtörtént kiadásuk előtt. Ez egy jelzést ad a sajtó hatalmának bemutatására. És ezek a könyvek olyan helyeken is elterjedtek, ahol Miller soha személyesen nem járt, széleskörű érdeklődést előidézve és előkészítve az utat személyes megjelenésére.

IV. A Bostoni „Daily Times” újra közli a sorozatot

George Roberts, a Bostoni Daily Times főszerkesztője felismerte Miller könyvének újság-értékét, és elsőnek adta ki kedvező hangon Miller nézeteit a nyilvános sajtón keresztül. 1838. március 13-án bejelentette, az a terve, hogy a kulcsfontosságú részeket újra kiadja – mielőtt bármelyik lelkész nyilvánosan támogatná Miller ügyét a nyomtatás alatt. Ezután következik ez a nevezetes kiadói megjegyzés Roberts főszerkesztőtől nagybetűs felírással, **(515)** „*Miller a próféciákról – Krisztus második eljövetele és a világ vége*”.

„Nagytisztelendő William Miller, Hampton, New York állam lakosának nem régen írt könyve a Póféciákról – főként a Dániel és Szent János Jelenések próféciáiról – hisszük arra van rendelve, hogy óriási izgalmat okozzon a keresztény világban. Valóban, az izgalmat már érezni is lehet. Éppen most olvassuk a munka főbb részeit, és bár nem készültünk arra, hogy megerősítsük, mint megcáfолhatatlan igazságot, sem valóságában vagy következményeiben, mégis azt kell mondanunk, a Szentírás prófétikus részeinek mélyeséges kutatásáról és merész képzelőerőről tanúskodik, melyet próféciákról írt egyetlen másik könyvben sem találtunk. A Nagytisztelendő szerző.....nemcsak a lévitai törvényről rendelkezik átfogó ismerettel, hanem a zsidó atyák hagyományai területén is. Alap föltételezésem az, hogy Krisztus második eljövetele azonos a föld elpusztításával, vagyis inkább a földnek minden bűnös elemtől tűz által való megtisztításától, úgy hogy megfelelő lakhellyé változzon az a szentek számára dicsőségben, a millenniumi béke ezer éve alatt.

„Úgy hiszi, hogy ez képezi az első feltámadást. A próféciákra vonatkozó körülmények, amelyek éppen beteljesedés előtt vannak, hite szerint most teljeseznek be, és az a nagy esemény, amely tűz által eltörli a gonoszt az egész föld színéről, 1843-ban fog beteljesedni, - csak öt év a jelenből! . . .

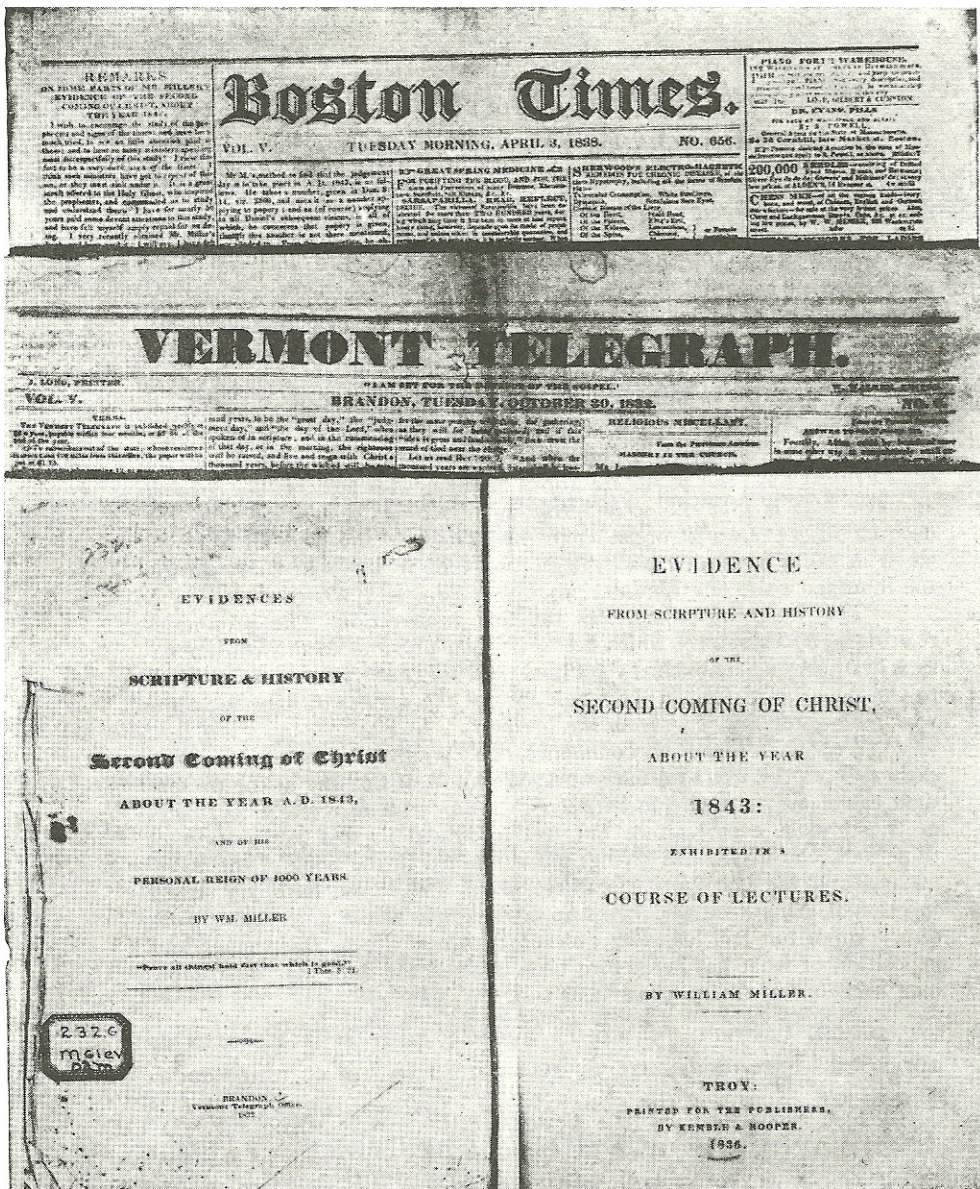
„Szerdától kezdve valószínűleg terjedelmes részleteket közlünk e rendkívüli könyvből. Jelenleg nincs tudomásunk semmiről, ami mélyebb és általánosabb érdeklődést váltana ki. Még a hitetlen vagy szabadgondolkodó is képtelen érdektelenséget mutatni azon sötét és titokzatos dolgok iránt, amelyeket a Jelenések könyve tartalmából feltárt; és a keresztények – ő az, aki erősen remél és hisz a mennyei dolgokban – ő, aki a sírra, mint a paradicsomba vezető útra tekint – csakis élénk érdeklődést érezhetnek szívükben az új élet iránt azoknak a

félelmetes magyarázatoknak a következtében, melyeket mindeddig sötét és kikutathatatlan isteni hatalomról és akaratról gondoltak.”⁴⁰

Azután, március 14. és 28. között kilenc önálló cikk jelent meg – terjedelmes kivonatok, általában mindegyik két teljes hasáb. Ezek általában teljes terjedelmükben „A VILÁG VÉGE!” főcím alatt jelentek meg. „Kivonatok Nagytiszteletű William Miller próféciamagyarázataiból.” Roberts, Miller magyarázatainak a szívéhez nyúlt és a harmadik fejezet egy részével, a Dániel 8:14 versével kezdte. A 14-én kelt barátságos hangú szerzői előszavában megjegyzi, hogy a nap-év elvét egyetemlegesen elfogadták, kijelentette:

(516) „Röviddel ezelőtt bejelentettük, az a törekvésünk, hogy részleteket adjunk ki a lelkileg megrázó munkából és tartalmának körvonalait meg is adtuk. Maga a munka különböző részeiben annyira összefüggő, és több prófécia, amellyel foglalkozik, annyira összefügg egymással, hogy lehetetlen az egész könyv mélyreható gondolataiból kivonatokkal teljes képet adni, bármennyire jól választjuk is meg azokat. A magyarázatok fontosabb pontjait azonban mégis megérthetjük, mert eléggé világosak, bármennyire is arra kényszerültünk, hogy helyszűke miatt elválasszuk és szétördeljük őket. Szükséges előrebocsátanunk, hogy a könyv tizenkét előadást tartalmaz, és követi azt a minden író által elfogadott szabályt, - akik próféciával foglalkozik - hogy egy napot egy évnél számít, amint azt Isten megparancsolta a prófétáknak a IV. Móz. 34. fejezetben.”⁴¹

Ezek a cikkek óriási hatást gyakoroltak a közönség gondolkodására. Miller üzenete kilépett az ismeretlenségből és azonnal határozott felhívást képezett. Ezen kedvező nyilvános fogadtatás miatt a *Times* abban a reményben vette rá Nagytiszteletű Ethan Smith-t, hogy írjon két cáfoló cikket a szerkesztőnek, amivel ellensúlyozza Miller üzenetét. Így a sajtón keresztül, írott formában is megindult az ellenzés a jóindulatú nyilvánosság szembeállítására. Azonban ez nem nagyon volt hatással az emberekre, mert Miller üzenetének komolyabb tanulmányozására készítette őket. És még Smith is ezzel az érdekes megjegyzéssel nyitotta meg vitáját:

vagy elsüllyednek azok súlya alatt. Ez egy nagy sértés a Szent Lélekkel szemben, aki a próféciákat ihlette és megparancsoltra nekünk azok tanulmányozását és megértését.”⁴²

V. A Miller-mozgalom „1843” évi szakasza.

Minden szórakoztató részlettől mentesen most nyomon követjük a felfelé ívelő és figyelemre méltóan fejlődő Miller-mozgalom 1843. évi szakaszát, úgy hogy egy általános madártávlati képet kapunk az egésről. Ez 1838-hoz vezet bennünket, amikor a legelső elkötelezett lelkes-munkatársak Millerhez csatlakoztak a hamarosan megjelenő Üdvözítő hirdetésében; végig egészen 1844 tavaszáig, vagyis a Miller-mozgalom fontos „1843” évi szakaszának lezárásáig. Tény, hogy már ismert előttünk **(518)** a Dániel 9. fejezet „70 hetének” alapvető elve, mint a Dániel 8:14. 2300 nap-évének kezdő 490 éve, amelyet Miller mindig hangsúlyozott, és először az Óvilágban Petri és Wood jelentették be, a XVIII. század vége előtt. És azután, mikor a XIX. század átlépte a küszöböt, 1810-ben és 1811-ben az Atlanti Óceán mindkét partján egyesek látszólag minden összeköttetés és egymás ismerete nélkül, és egymástól függetlenül még határozottabban kezdtek el agitálni az elvek mellett és nagyjából megegyeztek a vég időpontjában, nevezetesen 1843, 1844. vagy 1847-ben. Mindez természetesen több évvel azelőtt történt, mint ahogy Miller kereszténnyé, és még előbb, mint ahogy a próféciák tanulójává lett volna. Ezt a tényt figyelembe kellett venni.

Ezeknek a férfiaknak a meggyőződését mind az Ó, mind az Új Világban kiadták, de amint Litch mondja, „anélkül, hogy kísérletük által a nyilvánosságra nagyobb hatást gyakoroltak volna.”⁴³ Ezzel az általános fogalommal kapcsolatban a magyarázók száma egyenletesen növekedett Miller első igehirdetése előtt, és számuk még nagyobb lett, mielőtt az *Előadások* című könyvét 1836-ban kiadták (lásd: teljes táblázat I. rész grafikonján a 404. 405. oldalon). Bár Miller a saját következtetéseit önállóan érte el, az magától értetődik, hogy ezeknek a magyarázatoknak nem ő volt a szerzője, hanem inkább különféle hitvallású és különböző országok magyarázóinak egyidejű meggyőződése, akik úgy érezték, hogy ez egy olyan igazság, amelynek hirdetésére az alkalom elérkezett. Miller tehát csak egyik volt azon kórus tagjai közül, és nem is ő volt az első közöttük. De vele hamarosan eddig ismeretlen formát és erőt öltött, és vált véglegesen vallásos mozgalommá, mely rövidesen végigsöpört az egész nemzeten.

1. MILLER ELSŐ KÖNYVE SZÉLESKÖRŰ ÉRDEKLŐDÉST VÁLT KI – Csak akkor kezdtek jobban figyelni rá, amikor Miller nyilvánosan hirdette üzenetét és kitartóan tette ezt 1831-ig éveken keresztül.. Amint már említettük is, az

első cikkeket a vermonti **(519)** *Telegraph*-ban jelentették meg, majd 1833-ban összegyűjtötték traktát formában – ugyanezen évben kapta meg a baptista prédikálási engedélyét – és megnövekedett könyv alakban adták ki 1836-an, ezzel kezdte magára vonni az általános figyelmet. Ez a kiadott *Előadások* című könyv volt segítségül, hogy határozott érdeklődést ébresszen nézetei iránt, különösen Massachusetts-ben. Az emberek tanulmányozni kezdték a közzétett tételeket. A bostoni *Daly Times* 1838-ban részletekben újra kiadta. Ilyen formán lehetőség adódott arra, hogy szélesebb körben olvassák és valóban nagy feltűnést keltett.

Ezt fokozta Ethan Smith két levél formájában adott nyilvános válasza, aki azonban arra törekedett, hogy bemutassa, hogy a 2300 nap-év már 1819-ben véget ért, amikor a görög forradalom elkezdődött és ez az ottomán hatalom bukását eredményezte. Kijelentette, hogy a palesztin szentély ilyenképpen már „megtisztult”, mivel – állította – a Dániel 8. kis szarva a mohamedanizmus volt. Tagadta, hogy bármilyen összefüggés lenne a Dániel 8. és 9. fejezet időszakai és látomásai között. Azonban elismerte, hogy a 2300 nap-év a XIX. században végződött.

Figyeljük meg az események sorrendjét. Kb. ebben az időben Miller *Előadásainak* másolatát Josiah Litch, Massachusetts-i metodista lelkész kezébe adták, aki rövidesen meggyőződött azok megalapozottságáról, elkezdett írni a témáról és ki is adta azt. Gyakorlatilag ugyanazon a tapasztalaton ment keresztül Charles Fitch, a bostoni Marlboro kongregációs gyülekezet lelképásztora. Időközben Miller közepes nagyságú Massachusetts állambeli városokban tartott előadásokat, pl. Lowell-ben, ahova Timothy Cole a keresztény kapcsolat lelkésze hívta meg, akire hasonlóképpen igen nagy hatást tett.

2. HIMES A TERJESZTÉS ÚJ KORSZAKÁT VEZETI BE – Ezt követte Miller ismeretsége a bostoni Chardon streeti kápolna J. V. Himes nevű lelkészével 1839 őszén. Ez az eseménydús kapcsolat a terjesztésben egy különleges és felgyorsuló szakaszhoz vezetett a kised Advent Mozgalomban – belépés az ország nagy városaiba, az első millerita **(520)** folyóirat az *Idők Jelei* kiadásával és Miller *Előadásainak* egy új 5.000 példányos kiadása, ami ennek következtében nagyobb számban forgott közkézen. Ez az agresszív előretörés egy újonnan megjelent támadást váltott ki, ezúttal David Campbell személyében, „*Próféciaák illusztrálása*”-i című művén keresztül. Ez némileg hasonlított Ethan Smith ellen-magyarázatához, csak ő hitte Millerhez hasonlóan, hogy határozottan Dániel 9. a kulcs a Dániel 8-hoz, ami

közvetlenül ellentétben volt az ellenséges Smith álláspontjával. De azért mindketten Miller-ellenesek voltak.

1838-1840 telén Miller a New Hampshire-i Portsmouth-ban és az Main állambeli Portlandban tartott előadásokat. Ez időtájt Litch jövődölése arról – első megjelenése 1838-ban - hogy az ottománok a főhatalmat 1840 augusztusában elvesztik, széleskörű érdeklődést váltott ki, és a próféciaák tanulmányozására buzdított. Ennek eredményeként sok hitetlen kezdett meggyőződni a bibliai próféciaák eredetének ihletettségeről. Azonban leginkább Millernek a Himes bostoni gyülekezetében tartott előadássorozata volt eseménydús, melynek eredményeként Himes teljes szívvel csatlakozott társként az advent ügyéhez. És más lelkészek - egyik a másik után – kezdték az advent hitet vallani.

3. BEVEZETTÉK A KONFERENCIÁKAT ÉS A TÁRSADALMI GYŰLÉSEKET – Ezt megelőzően az összes erőfeszítés egyéni erőlködés eredménye volt. De nyilvánvalóvá vált, hogy annak a sok lelkésznek, akik mostanra Miller támogatóivá lettek, szüksége van egy második advent értekezletre, és erre a célra Himes bostoni gyülekezetét jelölték ki. 1840 októberében gyűltek össze, és a közismert dr. Henry Dana Ward, New York City-beli anglikán lelkész mint elnök, a hasonlóan New York-beli kongregacionalista Henry Jones az alkoholizmus megszüntetésének harcosa és az attól való tartózkodás előadója, mint titkár vezetésével. Az értekezletet azzal a törekvéssel hívták össze, hogy egyesítsék ezeknek az eltérő háttérrel jött férfiaknak az erőfeszítéseit, és erőt és egységet kölcsönözzenek összehangolt tevékenységükhöz. Ezt a tervet eredményesen vitték keresztül a széles körben kiosztott *Report (Tudósítás)* című kiadványokkal. És az értekezletek ötletével együtt elindították a „Társasági összejövetelek” tervét, hogy személyes, nyilvános bizonyosságtevással erősítsék egymás hitét.

Ebben az időben adta ki John Dowling New York-i baptista lelkész *Review of Miller (Miller bírálatai)* című cikkét, mellyel a Dániel 8. kis szarvának a régi Antiochus (521) Epiphanes-féle régi elméletet támogatva, a 2300 estére és reggelre azonban fél napot számított, vagyis a valóságban 1150 betű szerinti napot, és ezek a régmúlt II. században Kr. előtt. Ezzel együtt hangoztatta a földi ezer évet a második advent *előtt*. Így minden támadás különbözött a másiktól, és mindegyik támadás valójában hatástalanította vagy kétségbe vonta a másikat. Azonban minden milleri előrehaladást ellenintézkedés kísért. Ez a Dowling kötet egy Litch által készített „Cáfolat”-hoz (*Refutation*) vezetett, és azt javasolta Millernek, hogy a bibliai időrend teljes rendszerét dolgozza ki, mely szerint a föld 6000 éves történelme „1843” körül fejeződik

be. Litch szintén írt cikket *An Adress to the Clergy (Felhívás a Lelkészi Karhoz)*, amely sok lelkészt arra indított, hogy a kérdést elfogulatlanul vizsgálják meg, és közülük nem keveset győzött meg. Meggyőződések mutatkoztak most minden irányban.

Litch-nek ez után szembe kellett néznie a metodista egyházzal való szoros és barátságos kapcsolatainak a megszűnésével azért, hogy ezek ne akadályozhassák őt a második adventről való meggyőződésének a hirdetésében. Tapasztalata - melyet ebben az időben három metodista konferencia előtt beszélt el – egyedülálló volt a maga nemében, és ennek eredményeként úgy nyilatkoztak, hogy bár nem tanított a metodizmussal ellentétesen, de túlmént azon. Ezután újabb általános millerista értekezletek sora következett – Portlanban, majd New York City-ben a Brodway-on egy óriás sátorban, és Miller szülővárosában Low Hamptonban. Ezeket sorjában más fontos értekezletek követték 1841. és 1842 telén Masseurben, New Hampshire-ban, Connecticutban és Vermontban. Nagy energiájukkal sok lelkész kötelezettségérzetét ébresztették fel és ennek következtében jó sokan elkezdtek nyilvánosan hirdetni a második advent üzenetét.

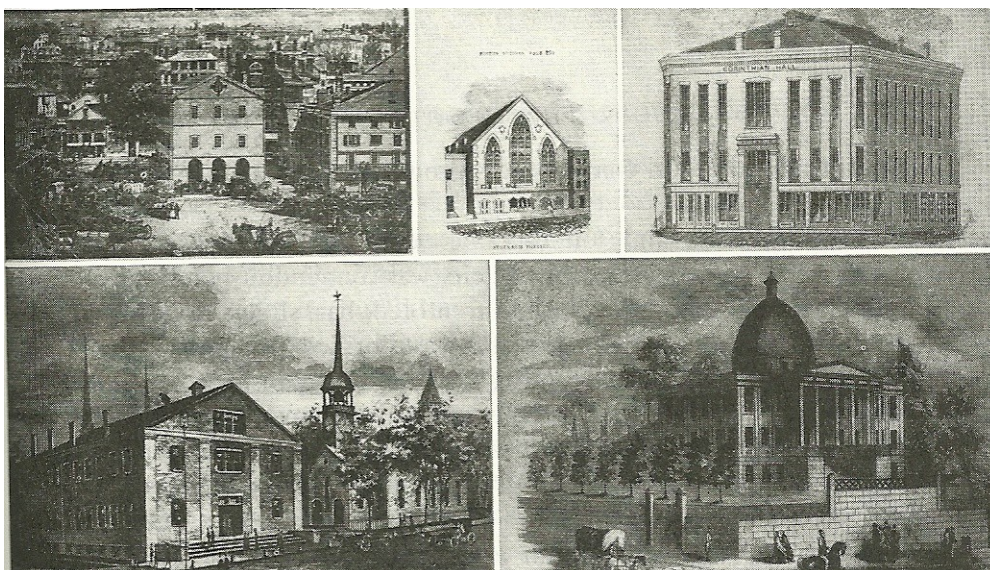
4. A TÁBOR-ÖSSZEJÖVETELK TERVE SIKERESNEK BIZONYUL– Ezt követően kibérelték New York City-ben a Brodway-on az Apolló Csarnokot nagy nyilvános összejövetelek megtartására. Azonban a vallásos sajtó gyorsan riadót fújt és jókora előítéletet keltett. Ez Amerika egyik nagy városában – amely 391.000 lelket számlált – tartós érdeklődést keltett. Időközben **(522)** Bostonban (93.000 lakos) a Melodeon előadótermet bérelték ki egy Advent Évforduló Konferencia megtartására, mely egy hétig tartott. Az érdeklődés elmélyült és nagy volt a hallgatóság. Azután a metodista tábor-összejövetelek ötletét felhasználva kiviteleztek azt és jóváhagyták. Litch Kanadába utazása közben nagy tömegek előtt beszélt. Valóban, olyan nagy volt az érdeklődés, hogy két tábor-összejövetet hívtak össze próbaként a kelet-kanadai Hatley-be (Quebec) július 21-ére és Bostonba. E körút eredménye 5-600 megtért lélek lett. Ezt követően június 28-án tartották az Egyesült Államokban az első tábor-összejövetet az East-Kingston-beli New Hampshire-ban, ahol „óriási tömeg” gyűlt össze. A tömegeket most érintette meg először, és most voltak rájuk először hatással az üzenet. Nagy összejövetelek következtek véges-végig Vermonton, New Hampshire-ban és Main államban, amelyek Litch szerint szó szerint „megrázták a nemzetet”.⁴⁴

5. ELÉRKEZETT A NAGY DOLGOK IDEJE – Bevezették a négyezer befogadóképességű Nagy Sátor használatát, amit hamarosan hatezer befogadóképességűre bővítettek. Ezt hatszor ütték fel az első időszakban

a következő felosztásban: a New Hampshire-i Concordban, a New York állambeli Albany-ban, a Massachusetts-i Springfieldben és Salemben, a Vermont-i Benson-ban és a New Jersey-i Newark-ban. Észrevehető nyomokat hagytak a hallgatóságban. Időközben hat vagy nyolc nagy tábor-összejevetelt és számos előadás-sorozatot tartottak – kiterjesztve Új-Angliára is – különböző felekezetű lelkészek, akik most már feltétel nélkül a mozgalom felgyorsításához kötötték a sorsukat. Litch az oberlini egyetem hallgatóinak és tanárainak hirdette a második advent üzenetét, és máshol Ohio-ban, majd Cleveland-ban épített ki kapcsolatot. Erről az időről jelenti ki Litch:

„Ez a munka a vallásos mozgalmak történetében példátlan erővel terjedt. S ha az adventisták célja szektaalapítás lett volna, soha sem volt kedvezőbb alkalmuk arra, hogy sok embert magukkal ragadjanak. De magasabb és szentebb cél lebegett a szemük előtt; - a bűnösök megmentése a haláltól, és előkészülni az Úr eljövetelére, ez volt magasztos céljuk tárgya”.⁴⁵

(523) 6 .NAGYOBB TERJESZKEDÉS NYUGATON ÉS DÉLEN – 1842 és 1843 telén New York City-ben

Különböző épületek, ahol az adventváró összejeveteleket tartották

A Providence-i Market House (Vásárcsarnok) Rhode Island-on; Athenaeum Színház Bostonban, Massachusetts; Corinthian Hall (Csarnok) Rochesterben, New York; Old Town Hall (Óváros Csarnok) és South Church (Déli Templom) Worchesterben, Massachusetts; Courthouse (Bíróság) Pittsburtban, Pennsylvania; és más célból használt különféle méretű és alkalmazású épületek, minden ugyanannak az üzenetnek a hirdetésétől visszhangzott.

látták viszont Millert és Himest előadásokat tartva a Catharine és Madison Streeten lévő nagy templomban, ahol George Storrs metodista lelkész prédikált, és Enoch Jakob metodista protestáns gyülekezetében az Antony Streeten, ahol Apollos Hale-ben prédikált. Majdnem az egész gyülekezet, beleértve lelkészüket is, elfogadta a tanítást. Olyan nagy volt az érdeklődés, hogy egy adventista *napilapot* – *Midnight Cry (Éjféli Kiáltás)* – indított el J. V. Himes New York City-ben 1842 novemberében naponta tízezer példányban, a jó képességű L. D. Flemming és Nathaniel Southard szerkesztőségében.⁴⁶ Litch és Hale Philadelphiába mentek, ahol hamarosan nyitott ajtót találtak, bár az egyházak kevéssel azelőtt bezárták előttük templomaikat. Arra kényszerültek, hogy különálló gyülekezési helyeket keressenek, ahova mindenki eljöhett. Hale 1843 januárjában továbbment Harrisburg-ba Pennsylvániába. S ezúttal **(524)** egy német nyelvű traktátot nyomtattak ki, a német nyelvű lakosság számára.

Majd Miller és Himes Philadelphiába jöttek (szintén 93.000 lakosú város), és félelmetesen megmozgatták a várost. A „szentek örvendeztek, a gonoszok rettegtek, az elpártoltak remegtek, és az Úr Szava terjedt és megdicsőült” a jelentés szerint. Délen és nyugaton észrevehetően terjeszkedett a megkezdett munka. Olvasótermet nyitottak meg. És egy újságot, a philadelphiai *Alarm (Ébresztés)*-t indították el, azonban ezt hamarosan felváltotta a *Trumpet of Alarm (Az Ébresztés Harsonája)*. Meglátogatták Washington D. C-t (csak 23.000 lakos) és a metodista protestáns templomban tartottak összejöveteleket a Navy Yard-on. Megnyílt Pittsburg és Cincinnati (mindkettő 45.000 lakosú). Ez időtájt három kitűnő lelkész dr. N. N. Whiting (Williamsburgh-i baptista, Long Island), J. B. Cook (Middletown-i baptista, Connecticut) és F. G. Brown (szintén baptista Worcester-ből, Massachusetts), elfogadta az adventi hitet, és nagyon eredményesen elkezdte hirdetni. Litch ismét feljegyezi:

„A hatás felvillanyozó volt. Nagyon sokan, akik előzőleg úgy tekintettek erre a témára, hogy számukra méltóságon aluli azt tudomásul venni, kezdték úgy érezni, hogy az lehetséges, végülis lehet benne valami. Ez a bizonyítékok megvizsgálására ösztönözte őket, és újra a tételek igazsága felől való meggyőződésüket eredményezte.”⁴⁷

Egy másik második advent újságot indított el Fitch Clevelandban, valamint H. B. Skinner és Luther Caldwell Kanadában. Az advent ügye most gyorsan haladt előre. Özönlött a sajtótermék az advent kiadóktól – könyvek, traktátok és rölapok. Hirdetőcédulákat és bibliaszöveges levél-leragasztókat használtak. A beindított folyóiratok száma hamarosan csodálatos volt (lásd. 624. 625. oldalon lévő mappát) Lapok millióit

terjesztették, hogy felkeltsék az érdeklődést, döntésre vezessenek és erősítsék az újonnan megtalált hitet.

7. "ÉRDEKES" IDŐPONTOK AZ „1843” ÉVBEN – A milleriták meg voltak győződve, hogy minden prófétikus idő valamikor az 1843-as zsidó évben végződik. De nem határoztak meg pontos időt. Miller úgy értette, hogy a 70 hét Kr. u. 33-ban járt le, a kereszttel jelezte annak végét, és a hosszabb 2300 éves időszak következésképpen „1843” körül végződik. Miller mindig „1843 körül”-ről beszélt. Mikor sürgették, hogy legyen pontosabb, végül azt mondta, valószínűleg az valamikor 1843. március 21. és 1844. március 21. között a tavaszi napéjegyenlőség idején lesz, mivel tudta, hogy a zsidó szent év tavasztól-tavaszig terjed. Némelyek a mozgalomban arra gondoltak, vajon a franciák bevonulása Rómába 1798. február 10-én vagy talán február 15-én – amikor a pápát fogságba vetették és kikiáltották a Római Köztársaságot – adhatnának kulcsot az időpont megoldásához. De ezek teljesen egyéni és elméleti elgondolások voltak, és nem dogmatikai.⁴⁸ A milleriták többsége hitte, hogy az 1290 év (Dán. 12:11.) együtt végződik az 1260 évvel 1798-ban, és hogy az 1335 év (Dán. 12:12.) 45 évvel később végződött, együtt a 2300 évvel „1843”-ban.

A húsvéti időszak is áprilisban van, amikor a keresztre feszítés megtörtént, és amelyik napon Isten eredetileg megszabadította az ősi Izraelt Egyiptomból. Ebben az időben különböző millerita vezetők kezdték érezni, hogy a megjövendölt hetvenedik „hét” évnek a közepe nem lehet a legvégső vég. Mások nem voltak teljesen tisztában azzal, hogy a „szentély megtisztítása” Krisztus eljövételét vagy a föld megtisztítását jelenti. Lehetséges, hogy az egyház tisztul meg a hamis tanoktól. Míg mások azon tűnődtek, hogy vajon a pünkösti évfordulón következik-e be az eljövétel, és megint mások az őszi sátoros ünnepre tekintettek. Ezek azonban egyéni ötletek voltak csak, és nem általános várakozás. Időközben mindenhol ajtók nyíltak meg, és annyi meghívást kaptak a lelkészek, hogy a felét sem tudták teljesíteni. Így a mozgalom ellenállhatatlanul egyre növekvő erővel haladt előre.

8. TERJESZKEDÉS KELETRE, NYUGATRA ÉS ÉSZAKRA – Amint elérkezett **(526)** a tavasz és a nyár, sátoros és táborösszejöveleteket és konferenciákat tartottak keleten, nyugaton és északon. Egyre szélesebb körben növekvő aggodalommal igyekeztek hallgatni, amit ezek a komoly emberek mondtak. Himes a nagy sátorral elment Rochester-be és Buffalo-ba nyugat New York államban, majd Ohio Cincinnati városába. És ezekkel a sorozatos nagyobb összejöveletek mindegyikével kapcsolatban, a nagy városokban általában

egy támadó jellegű adventista újságot is kiadtak. (Lásd a 624., 625. oldali mappát) Délre is behatoltak – Storrs Norfolk-ba, Brown Washington D. C-be, Bates Virginiába és Észak-és Dél- Karolinába. Miller beteg volt 1843 tavaszán és nyarán, de ősszel ismét körúton volt Új-Angliában és nyugat New York-ban, és nagyobb eredménnyel dolgozott, mint azelőtt bármikor.

Az egyik Miller által meglátogatott hely, a New York állambeli Lockport volt, ahol Elon Galusha, a jólismert baptista lelkész néhány hónapja alaposan vívódott magában a második advent kérdéséről. Miller előadásai – melyeket az ő gyülekezetében tartott – meggyőzték őt, és most már cselekvő és odaadó támogatója lett a tanításnak. Litch Baltimore-ba ment, és először az Universalit gyülekezet előadótermét használta az előadásokra, majd az Odd Fellows Csarnokot. J. R. Gates közép Pennsylvaniába utazott. Miller és Himes 1844 februárjában Washington D. C-be ment, hogy erőteljes „vészjelzést” adjanak a nemzet fővárosában, útba ejtve New York-ot és Philadelphiát, ahol megálltak és nagy létszámú hallgatóságnak tartottak előadásokat. A Washington város különböző részein tartott találkozások gyökeres változást hoztak a nemzet fővárosának a második adventről alkotott általános felfogásában. E látogatásokkal összefüggésben kiadták a Déli Éjféli Kiáltást (*Southern Midnight Cry*) Wahingtonban és Baltimore-ban. Ilyenformán az „1843-as zsidó év” és a futótűzként terjedő Miller-mozgalom 1843 évi szakaszának végéhez értünk. A mozgalom félelmetes hatást váltott ki.

9. A MILLERIZMUS TÖBB, MINT IDŐSZAKOK NYOMON KÖVETÉSE – Amikor az „1843 zsidó év” elmúlt (1844 tavaszán) **(527)** anélkül, hogy az Úr visszatért volna, a nagy közönség azt gondolta, hogy a milleriták „feladják az egész ügyet”. De Litch nyomatékosan hangsúlyozta, „Az (advent) tana nem csak pusztán prófétikus időszakok nyomon követéséből áll”. A próféciaák egésze vitathatatlan bizonyítékát adja, hogy a világ egy válság felé közelít. És Litch következtet, „egy meghatározott időpontban megtörtént csalódás – az Úr közeli eljövételére vonatkozóan – sem el nem mozdíthatja, sem meg nem ingathatja helyzetünket”. És határozottan állítja, hogy „csak az annak végét jelző eseménnyel kapcsolatban tévedtek”.⁴⁹

A milleriták között tehetséges és sikeres lelkészek voltak, - eddig csak egy néhányat nevezünk meg – akik egyenrangúak voltak a bölcs és tanult világi ellenfelekkel, akik hitük szerint akkor léptek színre, mikor a legnagyobb szükség volt rájuk. Ebben az időben a Miller-mozgalomban résztvevő lelkészek számáról Litch mondta, „nincs módunkban megállapítani azoknak a lelkészeknek és másoknak a számát, akik elfogadták az advent hitet. Csak azt tudjuk, hogy a gyülekezetek száma néhány száz, és a lelkészek száma

még nagyobb, akik nyíltan megvallották a hitet, azon kívül, akik még sokan az ország egyházaiban maradtak”. Ezek – magyarázza – egy határozott cél teljesítése érdekében egyesültek – „vészjelzést” adni. És bármelyik szervezet a „legnagyobb részben egyszerű, önkéntes és kezdetleges formában létezett.”

Egy másik pontot is meg kell említenünk itt. Valahányszor a milleri írásokat terjesztették, a Biblia tanulmányozását és vásárlását is serkentették. Úgy élt a köztudatban, mint elsősorban Biblia-mozgalom, és Litch kijelentette, hogy „egy faluban tartott előadássorozat alkalmával több Biblia eladására nyílt lehetőség egy hét alatt, mint amennyit azelőtt az évek során adtak el.” És ráadásul protestáns jellegű volt - a Biblia, és csak a Biblia volt olyan, mint a hit és gyakorlat mértéke.

JEGYZETEK

1. Bliss, *Memoirs*, 98, 99. o.
2. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1832, március 26, (a levél utolsó részen a dátum 1832. március 20.)
3. Miller kézírásos levele „Dear Br. And Sister,” 1832. március 27.
4. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1833. február 8.
5. Bliss, *Memoirs*, 106-107. o.
6. *I. m.* 112.
7. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1834. augusztus 17.
8. 1. sz. „Text Book” 1. o; valamint idézet Bliss, *Memoirs*-ból, 115.
9. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1834. október 23.
10. *I. m.*
11. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1835. március 6.
12. *Wm. Miller's Apology and Defence*, 19.o.
13. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1835. augusztus 28. Lásd még Bliss, *Memoirs*, 124, 125.
14. *Wm. Miller's Apology and Defence*, 20. o; Bliss, *Memoirs*, 122. o.
15. *Wm. Miller's Apology and Defence*, 20. o.
16. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1836. július 21.
17. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1836. december 23.
18. Issac C. Wellcome, *A második advent üzenet története*, 65, 66. o.
19. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1837. február 21.
20. I. C. Wellcome, idézet a műből, 66, 67. o.
21. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1834. április 17.
22. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1835. április 28.
23. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1837. október 26.
24. Josiah Litch, „The Rise and Progress of Adventism”, *Advent Shild*, 1844. május, 54, 55. o.
25. Miller kézírásos levele Hendryxhez, 1838. július 27.

26. I. m.
27. I. m.
28. *Wm. Miller's Apology and Defence*, 20. o
29. Litch, „The Rise and Progress of Adventism”, *Advent Shild*, 1844. május, 57. o.
30. Bliss, *Memoirs*, 99, 100. o. Az első nyolc cikk kézírata véletlenül megmaradt.
31. I. C. Wellcome, idézett mű, 60. o.
32. Az eredetiek az Adventual Gyűjteményben vannak, Aurora, Ill.; a fotomásolatok az Advent Forrás Gyűjteményben vannak.
33. William Miller, *Evidences From Scripture and History of the Second Coming of Christ*, (64 oldalas pamflett, 1833.) 3, 4. o.
34. I. m.5.o.
35. I. m. 6. o.
36. *See Prophetic Faith*, III. kötet, 291, 293. o. és IV. kötet. 140. o.
37. Miller, *Evidences From Scripture and History* (1833), 6. o.
38. I. m., „Tizennégy év”, azaz az ő „Hitbeli nyilatkozata” 1822-ben.
39. Litch, „The Rise and Progress of Adventism”, *Advent Shild*, 1844. május, 53. o.
40. Georg Roberts, bostoni *Daily Times*, kiadó, 1838. március 13. 2. o.
41. Kiadói feljegyzés, I. m. 1838. március 14. 1. o.
42. I. m. 1838. április 3. 1. o.
43. Litch, „The Rise and Progress of Adventism”, *Advent Shild*, 1844. május, 49. és a következő lapokon. Ennek a szakasznak a fennmaradó része nagyrészt összefoglalja Litch hiteles korabeli történelmét, melyet az első teljes munkaidőben dolgozó lelkészek Millerhez csatlakozásáról írt le – egy methodista háttérrel rendelkező, jól képzett lelkész, szerkesztő és ismert író – és 1844. április 24-én foglalta írásba, közvetlen a tavaszi csalódás után. (51. o.) Lásd még Litch-nél 528-533. o.
44. I. m. 69. o.
45. I. m.
46. A második kötetten hetente jelentek meg.
47. I. m. 72. o.
48. Ezek közzájón forgó üres pletykák voltak abban a korai időszakban a mennybemeneteli ruhákról – menjenek ki a temetőbe vagy háztetőkről figyeljenek – de egy szó sem igaz az egész történetből. Ilyenek állandóan voltak. (I. m. 74. o; lásd szintén F. D. Nichol, *The Midnight Cry*, ahol ezeket a vádakait alaposan megvizsgálták és hatékonyan megválaszolták, és a nyomok a pletykák forrásához vezettek; lásd szintén Nicholtól, a teljes dokumentációt, „The Growth of the Millerite Legend”, *Church History*, 1952. december, 295-313. o.)
49. Litch, „The Rise and Progress of Adventism”, *Advent Shild*, 1844. május, 80. o.
50. I. m. 89-91. o.